

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ХРЕСТОМАТІЯ ХОРОВОГО СПІВУ

Навчально-методичний посібник

Автор-упорядник
Марія Камінська

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2017

УДК 784.1(075.8)

ББК Щ941.9

Х 91

Рецензенти:

д-р мист-ва, проф. *Ю. Є. Медведик*

(Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка)

проф. *Юзюк І. С.*

(Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка);

канд. мист-ва, доц. *Водяний Б. О.*

(Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка)

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчально-методичний посібник для студентів мистецьких навчальних закладів III–IV рівнів акредитації
(протокол № I/ІІ – 19353 від 11.12.2013)*

X 91   **Хрестоматія хорового співу : навч.-метод. посібник / автор-упорядник Марія Камінська.** – Львів :
ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 142 с.

ISBN 978-617-10-0103-9.

На підставі багаторічного досвіду роботи з навчальними хоровими колективами у посібнику зібрано об'ємний репертуарний матеріал хорових творів різних епох, стилів, жанрів. Вдало підібраний репертуар навчального хорового колективу дас змогу не лише виховати глибокий інтерес до хорової музики, поліпшити якість процесу навчання, а й сприяє становленню майбутнього диригента-хоровика, збагачує професійну майстерність, розвиває художній смак.

Для навчально-хорових колективів, мистецьких, духових закладів освіти III – IV рівнів акредитації та усіх, хто цікавиться хоровим мистецтвом.

УДК 784.1(075.8)
ББК Щ941.9

ISBN 978-617-10-0103-9

© Камінська Марія, 2017
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2017

Зміст

Передмова	4
Твори для мішаного хору.....	5
К. Стеценю “Милість миру”	12
Д. Бортнянський “Концерт № 9”	17
Д. Бортнянський “Слава в вишніх”	28
А. Гнатишин “Богородице Діво”	37
В. Камінський “Ой чого ти почорніло”.....	47
А. Кос-Анатольський “Родимий краю”	52
А. Кос-Анатольський “Чоловіче, я слаба”	57
А. Кос-Анатольський “Мила моя”	61
Обр. Є. Федоренка “Летів пташок”	66
О. Білаш “Пісня про Україну”	68
Обр. І. Їжака “Чом, чом земле моя”	72
Обробки та переклади для мішаного та жіночого хорів.....	74
Е. Гріг “Сльози”.....	80
К. Сен-Санс “Лебідь”	85
Є. Козак “Хлопець стежечку втоптав”	92
А. Авдієвський “Реве та стогне Дніпр широкий”	96
П. Чесноков “Душа моя”	97
А. Ведель “Покаяння отверзими двері”	98
О. Львов “Вечері твоеї тайної”	104
М. Вербицький “Єдинородний сину”	105
Г. Китастий “Святий Боже”	107
Г. Китастий “Алилуя”	108
О. Албул “Така її доля”	109
Д. Каччині “Ave Maria”	115
Ф. Шуберт “Ave Maria”	121
Перекладення на шкільній хор М. Камінської	128
“По діброві вітер віє”	132
М. Гайворонський “Поклон тобі, Тарасе”	133
Ф. Колесса “До рідного краю”	134
Ф. Колесса “Виїзд на війну”	135
Ф. Колесса “Любіть свою хату”	136
Ф. Колесса “Наша хата”	137
Ф. Колесса “Рідне село”	138
С. Слибинецький “Радуйся, радость твою воспіваю”	139
“Ой, ти козаче”	140
Список літератури	141

Передмова

Мистецтво хорового співу належить до найдемократичнішої форми музикування: колективне вивозання (засноване на простоту та доступність стилю) – це неоціненне художнє надбання професіоналів, патріотів, шанувальників – любителів. Серед значного хорового репертуару, який має доволі широку мистецько-стильову амплітуду, займають почесне художнє місце обробки та переклади творів і композицій інших жанрів, зокрема вокального та інструментального. Достойне творче опрацювання їх у вигляді креативної аранжажі – подарує слухачеві хвилини високої естетичної насолоди та задоволення. Хрестоматія поділена на три розділи: 1) твори з репертуару мішаного хору, які рідко друкують (до них подано анотації); 2) обробки та переклади для мішаного та жіночого хорів; 3) переклади на неповний мішаний хор.

Пропонований навчально-методичний посібник – результат багаторічного досвіду автора, не тільки як практикуючого хормейстера, а й як досвідченого майстра – аранжувальника, який злагодив хорову літературу численними творами європейського та національного репертуару. Серед них композиції Дж. Каччині, Ф. Шуберта, К. Сен-Санса, Е. Гріга, зразки класичного національного репертуару: А. Ведель, М. Вербицький, Ф. Колесса, М. Гайворонський, твори молодого покоління українських композиторів Г. Китастого, Є. Козака, А. Авдієвського, обробки народних пісень.

Глибинне знання хорового ансамблю, відчуття хорової національної традиції з практичними засобами подачі матеріалу дало змогу авторові удоступнити ці партитури для навчальних хорів. Важливе місце у посібнику займають методичні рекомендації щодо особливостей перекладу на неповний мішаний хор, а це надає особливої цінності хрестоматії, адже допомагає початківцю диригентові опанувати мистецтво хорової аранжажі.

Зауважимо, що майже всі напрацювання, подані в посібнику, пройшли практичну апробацію в хорі факультету культури і мистецтв, яким упродовж багатьох років керує М. Камінська. Це є найважливішою запорукою “слухабельності” запропонованих автором перекладів, вивірених не тільки внутрішнім слухом, а й живою концертною практикою.

Створення відповідних хорових репертуарних збірників із доцільним підбором композицій пісень і творів народної та класичної музики відається таким своєчасним та актуальним.

Все зазначене дає підстави оцінити навчально-методичний посібник М. Камінської, як значний внесок у навчальний і концертний хоровий репертуар, є своєрідним взірцем креативного підходу в опрацюванні кращих зразків народної та композиторської творчості.

*Доктор мистецтвознавства,
професор О. В. Козаренко.*

**Обробки, переклади
для мішаного та жіночого хорів**

Методичні рекомендації

K. Стеценко
"Милість миру"

Головна (кульмінаційна) частина літургії Євхаристичного богослужіння, що збереглася в загальному змісті молитов з давніх часів – називається євхаристичним каноном, євхаристичною молитвою у вузькому розумінні цього слова, або анафорою. В її центральному викладі відбувається піднесення “священих дарів” перевтілення хліба і вина в тіло і кров Господа нашого Ісуса Христа.

Тональність – d-moll, музичний розмір – 4/4 (за винятком першого такту – 5/4). Музична форма, в концертному виконанні, – багаточастинний твір з наскрізним розвитком. Темп – *andante sostenuto*.

Теситура – середньо висока (треба враховувати октавні подвоєння останньої частини за наявності в хорі центрального баса). Діапазон хорових партій – **C** – до^{#1}-соль², **A** – ля-до², **T** – рем-соль¹, **B** – рев-ре. Загальний діапазон хору – рев-соль².

Хорова фактура – гармонічна, моноритмічна з елементами підголосковості. Хоровий стрій – вертикально-гармонічний у розвиненій фактурі. Однотональний розвиток за наявності висхідного, низхідного руху мелодичного мінору.

Звертаємо увагу на останній такт вокалізу частини “Достойно”, де за нюансу *dimin* відбувається цікаве переплетення (хорове мереживо) двох восьмих нот у сопрано, альтів і басової групи.

Характерні особливості смислової кульмінації частини *più mosso* “Свят” з відповідною акцентуацією, чіткістю зняття, чіткістю дикції “свят, свят... свят”, синкоп в **T** партії та хроматично низхідного руху **B**.

Хорове дихання – ланцюгове та за цезурами, при плавному голосоведенні (звідси *calmato religioso*) спокійно-молитовно, що характерно для всього твору. В художній інтерпретації кульмінаційної частини літургії дуже важливо для диригента відчути особливість пауз, цезур їхнього художнього осмислення за уявної наявності священнослужителя і його виголосів, що створюють образну концепцію молитвості виконання.

Д. Бортнянський Хоровий концерт №9 “Сей день” C-dur

До урочисто-панегіричних концертів, які висловлюють хвалу Господові, належить хоровий концерт №9 “Сей день”. Основу початкової тематики (ч.) становить воскресний прок..., який прославляє воскресіння Христове (подальший розвиток – хвалебні псальми 2, 3 частини). У драматургії твору важливу роль відіграє тональне співвідношення частин. Перша частина і фінал написані в C-dur, створюючи відповідну репризності, забезпечуючи цілісність циклу. Середня частина в тональності субдомінанти (F-dur).

Як і в більшості концертів – середня повільна частина мас непарний метричний малюнок 3/4, а перша і третя – парний (4/4, 2/4). У цьому випадку маємо метричний контраст, який доповнює й інші контрасти: музичний, образний, темповий і тональний.

Перша частина – *allegro moderato* (помірно швидко) розпочинається фанфарним чотиритактовим вступом хорового *tutti* з подальшим розвитком величаво-урочистого (заключного) характеру. Цей яскравий фактурно-тембральний колорит доповнюють контрасти ансамблевих епізодів і хорового *tutti*, спізодичні антифонні переклички голосів.

Друга частина – *adagio* (повільно) наспівино-лірична, по особливому молитовні, прохальній настрою. Музичний рух розвивається рівномірно, плавно і динамічно, одна фраза вишилює з іншою. Передусім це забезпечується тонально-гармонічним і тембральним розвитком. Постійний діалог ансамблю і *tutti* створює особливу щирість фактури цієї частини. Особливим є характерний фактурний спосіб викладення музичної думки. Основою є терцово-сектові співвідношення тріо: бас і два верхні голоси.

Третя частина – *roco allegro* – в одній темі цікаво поєднано маршоподібний рух з елементом танцю. Стійкий ритмічний малюнок, двочвертний розмір з упругою синкопою початкового епізоду тріо середніх голосів, прості мажорні настрої, що є типовим для фінальних частин такого циклу. Постійний однотональний діалог з елементами імітаційності тріо та *tutti*. До завершального епізоду смислової кульмінації фіналу підводить поступеневий імітаційний рух крайніх голосів тризвук ззвучку поряду й особливою підкресленістю заключного кадансу.

Тональність С-dur перша та фінальна частини, середня у тональності S з відхиленням у тональність VI ступеня.

Тесitura середня, проте у другій частині *adagio* епізод “дни на дни цареві приложеніми...” чоловіче тріо (*T1, B1, B2*), де *B2* перебуває тільки у великій октаві, а *B* є співає нижче до малої октави, створюючи певне напруження через низьку теситуру. Особливо це стосується терцовых сполучень *B1, B2* (природа чоловічих голосів, характерне накладання обертонів у малих інтервальних сполученнях), що може створити певні проблеми щодо хорового строю.

Хорова фактура гомофонно-гармонічна з елементами фугатного розвитку (1ч.) багатство імітаційних антифонних прийомів.

Звертаємо увагу на стрибки (зм4, епізоди тонального відхилення у 2ч.), іntonування хроматичних півтонів у партії *T* середньої частини, а також епізоди низхідного руху на м3 та зм3 третьої частини у партії *C*.

Д. Бортнянський Хоровий концерт № 6 “Слава в вишніх”

Серед спадщини духовних творів Д. Бортнянського – з чотириголосних, однохорних концертів написаних на тексти церковної гімнографії (переважно стихир), більшість текстів має хвалебний зміст. У цьому випадку концерт №6. Його фабула – прославлення народження Ісуса Христа.

Хоровий концерт “Слава в вишніх...” (G-dur) належить до концертів чотиричастинного циклу. Відмінна особливість цього твору – *перша та четверта частини* мають той самий музичний матеріал (за винятком коди четвертої частини). Музично-тематичний матеріал в інших хорових концертах композитора зазвичай не повторюється. Ця повторюваність зумовлена текстом різдвяної стихири, в якій повторюється її початковий рядок у першій та останній частині (незважаючи на дещо різне темпове співвідношення).

Друга частина – повільна (*adagio*), написана для ансамблю. Характерна світло-ліричною обрізистю та особливою урочистістю, гнуучкою гармонічно-поліфонічною фактурою. Частий перехід гармонічного багатоголосся та поліфонічно-імітаційного проведення голосів. Третя частина *andante* (ходою). Експозиційно-фугатний розвиток з подальшим імітаційним діалогом хорових груп хору і пафосним гармонічним завершенням.

Загальна тональність G-dur (1, 4 ч.), 2 ч. – тональність субдомінанти, 3 ч. – тональність 6 ч. Теситура – середньо висока, музичний розмір 4/4, 3/4, 2/4, 4/4. Діапазон голосів: *C* – фа#1-ля2 (з подвоснням), *A* – сім-ре2, *T* – фа#-м- соль1 (з подвоснням), *B* – сольв- ре1. Загальний діапазон хору сольв-ля2.

Хорова фактура – гармонічно-поліфонічна з розвиненою тональною функціонально-гармонічною системою. Плавним поступеневим рухом наспівного характеру (1, 4 ч.), октавного унісону хору, композитор використав елементи церковної монодії.

Звертаємо увагу на складність ритмічного малюнка усіх частин концерту. Характерний пунктирний, синкопований ритм, перемінно у всіх партіях, а також рух мелодики по звуках тризука (1, 4 ч.), що характерно для величаво гімністичного тематизму хорового концерту Д. Бортнянського.

Милість миру

Andante moderato

муз. К. Стеценко

Soprano
Alto

mp

p

Ми - лість ми - ру.

жерт - ву хва-лін - ня.

I зТво-їм

Tenor

8 Ми - лість ми - ру.

жерт - ву хва-лін - ня.

I зТво-їм

Bass

mp

p

sp

ду - хом. Під-нес-ли до Гос - по - да. До -
ду - хом. Під-нес-ли до Гос по - да. Дос -
sp

mf

стой но і пра вед - но є пок - ло -
тої но і пра ве - но є *pp* пок - ло -
mf

z rukhom pp

17

ни - ти - ся От - шо i Си - ну, i Свя - то my
ни - ти - ся От - шо i Си - ну, i Свя - то my

18

Ду - хо - ві, Трой - ці Є - дн - но - сущ - ний і Не - роз -
Ду - хо - ві, Трой - ці Є - дн - но - сущ - ний і Не - роз -

20

діль
діль

21

Piu mosso

діль. Свят. Свят. Свят. Гос -
діль. Свят. Свят. Свят. Гос -

15

ни - ти - ся От - шо Си - ну, и Свя - то

ни - ти - ся От - шо i Си - ну, i Свя - то -

mp

16

p

Ду - хо - ві. Трой - ці С - дн - но - суш - мій i Не - роз -

Ду - хо - ві. Трой - ці С - дн - но - суш - мій i Не - роз -

20

dim.

діль

діль

dim.

24

p

Piu mosso

ній. Свят. Свят. Свят. Гос -

ній. Свят. Свят. Свят. Гос -

p

Oй, ти козаче

перекладення для мішаного хору
М. Камінської

Andante

Soprano Alt
Чол.гол.

1
Ой ти ко - за че зрусь - ко - го

5
кра - ю. Ой, ти ко - за - че

9
зрусь - ко - го кра - ю, чом ти не зна - еш

13
де я меш - ка - ю. Ой, ти ко - за - че зрусь - ко - го

18
кра - ю, чом ти не зна - еш, де я меш - ка - ю.

2. Моя хатина коло криниці (2р.)
Прийди козаче на вечорниці.

E. Гріг "Сльози"

Переклад для чотириголосного жіночого хору у супроводі фортепіано. "Лилися сльози щастя... але серце не забуло грози...". В оригіналі *faaren* "слеза", літературна редакція М. Камінської. Тональність g-moll, музичний розмір 4/4, темп *andante*. Двочастинна будова твору з чотириактovим вступом, повтором до другого куплету та кодою (двоактове завершення в однойменному мінорі хорова пікардія).

Теситура – середньо низька. Діапазон хорових партій: *C1* – ре1-міб2, *C2* – ре1-ре2, *A* – лям-ре1, *A2* – соль м-ре1. Загальний діапазон хору соль м-мі б 2.

Хорова фактура – вертикально-гармонічна, епізодично – гармонічно-поліфонічна (імітаційна). Хоровий стрій – вертикально-гармонічний, частково мішаний – горизонтально-мелодичний (імітації). У першому та другому куплеті звертаємо увагу на внутрітональне відхилення у VII ступінь (F-dur) періодом повторної будови та повернення до основної тональності (вони аналогічні).

Дякі ускладнення хорового строю можуть виявити хроматично-діатонічний низхідний рух *C2* у другому куплеті (фрагменти з імітаційними прийомами).

Хорова динаміка: нерухомі нюанси від *p*, *mf*, *f* в коді *ppp*, нюанси рухомі - *cresc. dim.*, фортепіанний вступ і зв'язки, особливість динамічних відтінків у коротких імітаціях.

Хорове дихання – головно ланцюгове, в повторній будові – згідно з цезурами, смислова кульмінація в хоровій коді.

Хорова мініатюра побудована за принципом штрихового, агогічного контрасту супроводу та хору.

Пунктирний, синкопований ритмічний малюнок з відповідною акцентуацією фортепіано та лірико-пісенний настрій у хоровій фактурі як складова музичного образу твору.

Звернути увагу на чіткість диригентського руху у фортепіанній фактурі, часті прийоми за тактових вступів і прийоми диференційованої техніки.

Всі художньо-виражальні засоби (тексту та музики), темп, ритм, динаміка, нюанси повинні підпорядковуватися розкриттю особливої образності твору.

K. Сен-Санс "Лебідь"

Твір написано для струнного ансамблю. Фантазії "У світі тварин" – це благородна та прониклива лірика, особлива поетичність про лебедину вірність і вічне кохання.

Літературна редакція й опрацювання для мішаного хору з супроводом фортепіано.

Тональність C-dur, музичний розмір 6/4, двочастинна побудова з однотактовим вступом і закінченням. Темп – *adagio*.

Теситура – середня. Діапазон голосів: *C* – лям-соль2, *A* – лям-до2, *T* – ляв-мі1, *B* – ляв-ре1. Загальний діапазон хору: ляв-соль2.

Хорова фактура гармонічна з елементом унісону. Хоровий стрій вертикально-гармонічний, унісонно-мелодичний (спізодично). Треба звернути увагу на елементи низької теситури у *C* та *T* у тактах 3, 7 та 20.

Подолати ці труднощі можливо, вирівнявши динамічний і тембральний ансамбль *A* та *B*. Звернути увагу на внутрітональні відхилення (у мі-мінор висхідного руху альтерованих ступенів мелодичного мінора) смислової кульмінації першої частини (g-moll у хроматичний півтон (cib ci#) і повернення в основну тональність. Така сама ситуація з внутрітональним відхиленням (т.21).

Хоровий ансамбль – загальний, повний, гармонічний, унісонний, ритмічний.

Хорова динаміка – *p*, *mp*, *mf*. Рухомі нюанси *cresc* унісонного висхідного руху до смислових кульмінацій 1-ї, 2-ї частини та *dimin* на початках і закінченнях музичних фраз. Хорове дихання ланцюгове та за цезурами. Твір написано у 6/4 дільниковому розмірі (темперада *adagio*), потребує особливої координації

Список літератури

- Асаф'єв Б. Музикальная форма, как процесс / Б. Асафьев. – Л. : Музыка, 1971.
- Анисимов А. Дирижер – хормейстер / А. Анисимов. – Л. : Музыка, 1976.
- Безбородова Л. Дирижирование. Р. III / Л. Безбородова. – М. : Просвещение, 1985.
- Браудо И. Артикуляция (о произношении мелодии) / И. Браудо. – Л. : Музгиз, 1961.
- Вахняк Є. Хорове аранжування / Є. Вахняк. – К. : Україна, 1977.
- Горохов П., Загрецький Д. Хорове аранжування / П. Горохов, Д. Загрецький. – К. : Муз. Україна, 1982.
- Дмитрієвський Г. Хорознавство і керування хором / Г. Дмитрієвський. – К. : Жовтень, 1961.
- Єгоров А. Теория и практика работы с хором / А. Єгоров. – Л. : Музгиз, 1951.
- Єгоров А. Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин / А. Єгоров. – Л. : Музгиз, 1964.
- Емельянов В. Развитие голоса, координация и тренинг / В. Емельянов. – К. : ЧП “Лань”, 2007.
- Коламосць О. Хорознавство : навч. посібник / О. Коломосць. – К. : Либідь, 2001.
- Кофман Р. Виховання диригента і психологічні особливості / Р. Кофман. – К. : Муз. Україна, 1986.
- Соколов В. Работа с хором / В. Соколов. – М. : Музика, 1967.

Навчальне видання

ХРЕСТОМАТІЯ ХОРОВОГО СПІВУ

Навчально-методичний посібник

Автор-упорядник

КАМІНСЬКА Марія Михайлівна

Редактор *Н. Й. Плиса*

Технічний редактор *С. З. Сенік*

Комп'ютерний набір *О. А. Гриб*

Комп'ютерне верстання *Н. В. Якимів, Н. М. Лобач*

Коректор *Г. І. Матіїв*

Формат 60×84/8. Умовн. друк. арк. 8,3. Тираж 100. Зам. № 10/09.

Львівський національний університет імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007

Видрукувано у книжковій друкарні "Коло"
вул. Бориславська, 8, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 498 від 20.06.2001.